

миру. Важно, виховуючи дитину, приймати її такою, якою вона є, і мати позитивний настрій на майбутнє.

Література:

1. Лютова Е. К., Монина Г. Б. Тренінг ефективного взаємодія з дітьми. – СПб. : ООО Видавництво «Річ», 2001.
2. Мурашова Е. В. Діти-«тіфяки» і діти-«катастрофи»: Гіподинамічний і гіпердинамічний синдром. – Катеринбург : У-Факторія, 2006.
3. Політика О. І. Діти з синдромом дефіциту уваги і гіперактивністю. – СПб. : Річ, 2006.
4. Широкова Г. А. Практикум для дитячого психолога / Г. А. Широкова, Е. Г. Жадько. Вид. 5-е. – Ростов н/Д : Фенікс, 2007.

Фелющенко І.В.*

ПРОБЛЕМА ТВОРЧОСТІ В СУЧАСНІЙ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІЙ НАУЦІ

У сучасних умовах реформування освіти одним із стратегічних завдань є створення сприятливого середовища для формування творчої особистості школяра, реалізації та самореалізації його природних задатків, здібностей і можливостей у навчально-виховному процесі. Такий гуманістичний підхід орієнтує вчителів на розвиток особистості учня, її цінності, особистісну свободу, самотворчість у всіх сферах діяльності.

Проблема творчості привертала увагу ще Платона, Сократа, Ксенофана, Ф.Аквінського, А.Шопенгауера, А.Бергсона, Ф.Шеллінга, І.Канта та ін.

Античні мислителі пов'язували творчість зі сферою багатогранної людської діяльності, що постійно змінюється. Великого значення надавалося художній творчості як своєрідній спрямованості людини на досягнення найвищого ступеня пізнання світу. Одним із концептуальних положень давньогрецької системи виховання передбачалося, що творча особистість здатна самовіддано служити своєму народові і державі. Ця дещо абстрактна теза конкретизувалася в завданнях афінської системи виховання, суть якої зводилася до інтелектуально-творчого розвитку дитини: практична спрямованість розуму, мистецтво коротко і ясно виражати свою думку, здатність швидко схоплювати сутність речей і явищ, вміння досягти своєї мети, вдаючись у разі необхідності до винахідливості, творчого пошуку. У період Середньовіччя творчість пов'язувалася із

---

* © Фелющенко І.В.

розумінням Бога як вищої істоти, що вільно творить світ.

Найвагомішого звучання проблема творчості набуває в добу Ренесансу, коли розквіт науки і мистецтва досягає значних вершин і віра в необмежені творчі можливості кожної людини стає своєрідним гуманістичним кредо суспільства. В епоху Реформації та Просвітництва творець прирівнювався до ремісника. Від нього вимагали виконання усталених для суспільства результатів його діяльності. Якщо творчість виходила за межі цих норм, то для того, щоб творити, митець повинен був займатися іншими видами діяльності. В.Дружинін наводить приклади того, що усім відомий Мольєр був придворним шпалерником, а великий Михайло Ломоносов цінувався тільки за приготування святкових феєрверків і написання придворних віршів. У XVIII столітті І.Кант і Ф.Шеллінг розглядають творчість як вищу форму людської діяльності. Починаючи з XIX століття, вчені, літератори, музиканти, художники та інші «представники творчих професій» (так почали характеризувати людей цих професій) отримали можливість жити за рахунок продажу свого творчого продукту. Наприкінці XIX століття творчість трактується як безперервне народження нового, як виникнення нових образів і переживань.

Сучасна психолого-педагогічна наука розглядає творчість як постійний супутник розвитку дитини (Л.Виготський); як складовий компонент педагогічної майстерності вчителя (Є.Барбіна); як діяльність, у результаті якої створюється щось принципово нове, оригінальне, що тією чи іншою мірою відбиває індивідуальні нахили, здібності і досвід людини (І.Волков); як діяльність, спрямовану на отримання чогось нового, неповторного, і тому основним показником творчості виступає новизна її результату (Н.Гаврик); як процес створення, відкриття чогось нового, раніше для даного конкретного суб'єкта невідомого (В.Моляко); як механізм розвитку, як взаємодію, що веде до розвитку (Я.Пономарьов); як особистісно-орієнтовану розвивальну взаємодію суб'єктів, як похідну інтелекту, заломлену через мотиваційну структуру (С.Сисоєва); як діяльність людини, в результаті якої створюються нові матеріальні та духовні цінності, що мають об'єктивну значущість (В.Ямницький).

Як зазначає І.Фурсін, у літературі нараховується 120 визначень творчості, що свідчить про плюралізм думок з цієї проблеми. Цілком природньо, що динамізм сучасної цивілізації через невеликий проміжок часу збільшить їх чисельність в багато разів. Про давній глибокий інтерес до проблеми творчості свідчить прагнення багатьох учених створити «теорію творчості».

Так, С.Грузенберг пропонує три підходи до її побудови:

1. Філософський, що має два різновиди: гносеологічний

ПСИХОЛОГІЯ

(Платон, А.Шопенгауер, Н.Лоський та ін.) і метафізичний (Ксенофан, Сократ, Ф.Аквінський Августин, Ф.Шеллінг, В.Соловйов та ін.).

2. Психологічний (Ч.Ломброзо, Перті, В.Бехтерев та ін.).

3. Інтуїтивний (А.Бергсон, Ф.Ніцше, А.Потебня та ін.).

Важко назвати хоча б одну галузь знань, яка б не займалася вивченням та визначенням проблем творчості, її сутності (філософія, психологія, фізіологія, педагогіка). Як свідчать дослідження Н.Грищенка, більшість визначень творчості базується на двох основних положеннях: 1) визначення новизни ідеї, шляху, результату як майже єдиного критерію творчості; 2) підведення творчості під категорію діяльності як виду під рід.

Проаналізуємо еволюцію поглядів на творчість з точки зору філософії, психології та педагогіки. Так, з точки зору філософської науки творчість – це атрибут людської діяльності, її необхідна, суттєва, невід’ємна якість, що визначила виникнення людини і людського суспільства, виступила підставою подальшого прогресу матеріального та духовного виробництва. Творчість – це вища форма активності і самостійності в діяльності людини та суспільства, що містить елемент нового, передбачає оригінальну і високопродуктивну діяльність, здатність до розв’язання проблемних ситуацій, продуктивну уяву у сполученні з критичним ставленням до досягнутих результатів. Діапазон творчості охоплює дії від нестандартного рішення простого завдання до реалізації унікальних потенцій індивіда в певній галузі.

Філософія розглядає творчість як діяльність, що передбачає створення в уяві людини ситуацій, які ніколи в цілому не сприймалися нею в дійсності. Глибоку розробку проблеми творчості знаходимо у працях Г.Гегеля, І.Канта, Л.Фейєрбаха. Зокрема, Г.Гегель розглядає творчість як діяльність, що народжує світ, ототожнюючи поняття «розвиток» і «творчість»; І.Кант висвітлює роль і здатність розуму людини до творчої продуктивної уяви, творчу самодіяльність при цьому розкриває через трансцендентальну апперцепцію, яка є з’єднувальною ланкою між чуттєвим і раціональним ступенями пізнання; Л.Фейєрбах розробляє проблему людського спілкування, за допомогою якого через співтворчість розкриваються таланти людини, її творчі сили, і доводить, що процес творчості здійснюється через синтез чуттєвого буття, мислення та розуму.

Плідні ідеї щодо вирішення питань творчості залишили представники української філософської думки – Г.Сковорода й І.Франко. Цікавим є той факт, що український термін «творчість» походить від давньоруського слова «ТВАРЪ» (істота, створіння, предмет). Так, Г.Сковорода вважав, що створення сприятливих умов для розквіту творчих можливостей кожної людини сприяє її самовдосконаленню, самоосвіті, вихованню

розуму. І.Франко зосередив свої дослідження на асоціативній діяльності як творчості, на ролі свідомого і несвідомого у творчому процесі. На особливу увагу заслуговує науковий підхід до проблеми творчості і представників філософської думки Росії (М.Бердяєв, Б.Лезін, В.Соловйов та ін.).

Сучасні філософи розглядають творчість як еволюціонуючу форму активності людей, що виражається в різноманітних видах діяльності і веде до розвитку особистості. Представник філософської думки В.Цапок вважає, що через творчість реалізується історичний розвиток і зв'язок поколінь. Творчість як якісна характеристика і найвищий ступінь діяльності, на думку вченого, – це цілеспрямована діяльність, що охоплює відображення проблемної ситуації у свідомості суб'єкта творчості і виявляється у формі пошуку рішення певного завдання, що являє собою відбиття процесу творчості, корегування та оцінювання досягнутих результатів та характеру труднощів, що виникають у разі відсутності позитивних результатів.

Проблеми творчості інтенсивно досліджувалися і вченими – психологами. Психологія творчості – це галузь знань, що вивчає процес створення людиною нового, оригінального в різних сферах діяльності, що породжує дещо якісно нове, якого раніше ніколи не існувало, і характеризується неповторністю, оригінальністю, унікальністю та суспільно-історичною цінністю. Трактуювання творчості в психології завжди висвітлювалися на підґрунті філософських концепцій, бо, як свідчить історія психології, розуміння творчого процесу завжди визначалося філософською позицією самого дослідника. В енциклопедичному словнику Брокгауза та Ефрона творчість розглядається як створення чогось нового. В такому розумінні це поняття може бути застосовано тільки до життєвих процесів, оскільки все, що зароджується й поновлюється в природі, є продуктом творчих зусиль. Однак поняття «творчість» уживається переважно стосовно людської діяльності і, в першу чергу, передбачає особистісний внесок. Творчість – це умовний термін для визначення психічного акту, що виражається у втіленні, відтворенні або комбінації даних нашої свідомості в новій формі у сфері абстрактного мислення, художньої та практичної діяльності (творчість наукова, поетична, музична, мистецтвознавча тощо).

У довідкових джерелах поняття «творчість» фіксують як продуктивну людську діяльність, здатну породжувати якісно нові матеріальні та духовні цінності суспільного значення, що виявляються в різних галузях суспільної практики, науки, техніки, в літературі, мистецтві; як діяльність людини, спрямовану на створення духовних і матеріальних цінностей, пройняту елементами нового, вдосконалення, збагачення, розвитку; як здатність творити, бути творцем; як сукупність створеного будь ким унаслідок такої праці.

І.Гутчін визначає творчість як цілеспрямовану діяльність людини, яка завжди містить елементи новизни та несподіваності, створює нові матеріальні та духовні цінності, що мають суспільне значення. С.Рубінштейном творчість розглядається як діяльність, яка створює щось нове, оригінальне, що при цьому входить не тільки в історію розвитку самого творця, але й в історію розвитку науки, мистецтва.

Різноманіттям підходів до психології творчості постає період кінця XIX –першої чверті XX століть, коли світ побачив роботи вчених-енциклопедистів О.Потебні та О.Веселовського. Вагомий внесок в означену проблему зробили О.Вейнінгер, П.Енгельмеєр, Б.Лезін, Д.Овсянико-Куликовський та ін. Так, О.Веселовський основним механізмом творчості вважає психологічний паралелізм: чим ширше стає коло зіставлень, тим частіше відбуваються асоціації за окремими ознаками, тим повніше постає розуміння об'єкта. Значущим в аспекті нашого дослідження є висновки О.Потебні у галузі психології мови, у яких автор, аналізуючи структуру поетичної творчості, розкриває психологічну структуру слова, виділяє його зміст, зовнішню та внутрішню форми.

Д.Овсянико-Куликовський спробував розв'язати низку проблем психології творчості, зокрема виявити те спільне, що об'єднує всі види творчості. Цим спільним, як уважає вчений, є нагальна потреба людини в самовираженні, реалізація якого можлива тільки у творчому процесі. Такої думки дотримується П.Енгельмеєр і виділяє три основні компоненти творчого процесу: інтуїтивний, дискурсивний та активний і, відповідно до них, визначає фактори особистості, що дозволяють уважати її творчою. Виділення цих факторів, як зазначає вчений, дуже умовне, оскільки творча особистість неподільна: вона водночас інтуїтивує, розмірковує та діє.

На думку А.Бергсона, у творчому процесі вагому роль відіграє інтуїція, яку вчений протиставляє інтелекту, вбачає в її основі творчі потенції людини. Т.Рібо зазначає, що у творчому процесі людина набуває ознак оригінальності. З.Фрейд в основу творчого процесу покладає комплекс, представлений у вигляді несвідомих потягів та задоволення їх, у першу чергу, засобами фантазії. М.Вертгеймер пропонує у творчому процесі фозередити увагу на сутності досліджуваних індивідом явищ, вказуючи при цьому на значення вивчення логіки розвитку самого предмета творчості та розвитку творчого мислення. Одним із основних принципів теорії творчого мислення, на думку вченого, виступає аналіз та переструктурування проблемної ситуації.

Американський психолог Р.Арнхейм визначає творчість як процес, як повне розгортання знань, дій та побажань. А.Маслоу вважає, що кожна людина робить спроби реалізувати свій

потенціал, свої потреби, тому пропонує ієрархічну систему людської мотивації для творчої самоактуалізації. Як бачимо, сучасні вітчизняні та зарубіжні психологи трактують поняття творчості ширше, підкреслюючи, що продукт творчої діяльності має бути значущим та новим насамперед для суб'єкта творчої діяльності. Так, І.Розет вважає, що перш за все необхідно з'ясувати поняття нового. На думку автора, нове в контексті психологічних досліджень означає нове не в загальнолюдському значенні, а лише нове для суб'єкта, для певного індивідуума. Д.Богоявленська серед істотних ознак творчості виокремлює «іррелевантність» (логічну незалежність реакції від стимулу) та фантастичність (повну відірваність відповіді від реальності за наявності логічного зв'язку між стимулом і реакцією).

Американський психолог Е.Фромм розглядає творчість як уміння знаходити рішення в нестандартних ситуаціях, спрямовуючи свою діяльність на відкриття нового; як здібність до глибокого усвідомлення свого досвіду; як здібності дивуватися і пізнавати. На думку вченого, критеріями творчості є не лише якість результату, а й характеристики і процеси, що активізують творчу продуктивність. Р.Холмен зазначає, що творчість виступає як сплав сприймань, здійснених новим засобом, здатність знаходити нові зв'язки, виникнення нових відносин, появу нових творів, схильність здійснювати та пізнавати нове; це діяльність розуму, що призводить до нових бачень, трансформація досвіду в нову організацію, уявлення нових констеляцій значення.

Виходячи з принципу компліментарності, А.Горальські розглядає творчість як нове і цінне, спрямоване на досягнення гуманістичних цінностей, самовираження, самореалізацію, самозбереження, подолання помилок, зв'язок сьогодення з минулим і майбутнім, характеризуючи при цьому творчість різними і разом з тим взаємопов'язаними критеріями.

Спираючись на дослідження зарубіжних психологів, можна виділити такі основні методи дослідження проблеми творчості: 1) експериментальні методи, що базуються на створенні проблемних ситуацій (П.Енгельмеєр, А.Бергсон, Т.Рібо); 2) методи евристичного програмування (А.Ньюел, Дж.Шоу, Г.Саймон); 3) методи, що базуються на використанні тестів, які характеризують творче мислення та особливості творчої особистості (Дж.Гетцельс, П.Джесон, Дж.Гілфорд).

Вивчення означеного феномена ускладнюється тим, що в оцінці творчих характеристик особистості дослідник має справу з якістю явища, яку практично неможливо вимірювати кількісними параметрами. В основу вивчення ознак творчості (Бейттел, Дж.Гілфорд, В.Лоуенфельд, Е.Торренс, С.Меднік та ін.) поклали розроблені ними системи критеріїв. Зіставлення

ПСИХОЛОГІЯ

результатів досліджень цих учених дозволяє виділити такі ознаки творчості: 1) вміння самостійно бачити проблему; 2) побіжність (уміння побачити у проблемі якнайбільше можливих сторін і зв'язків); 3) гнучкість (уміння зрозуміти нову точку зору, відмовитися від тієї, що була засвоєна раніше); 4) оригінальність (здатність відійти від шаблону); 5) вміння перегрупувати ідеї і зв'язки; 6) здатність до абстрагування або аналізу; 7) здібність до конкретизації або синтезу; 8) відчуття стрункості організації ідеї.

Е.Торренс доповнив означену класифікацію критеріїв творчості такими: 1) наявність новизни в самому процесі або в його результаті; 2) здібність знаходити аналогії, вміння комбінувати з багатьох можливостей; 3) розширення і вихід за межі очікуваного; 4) багатство уяви, різноманітність, інтенсивність, різнобарвність уяви, що захоплює, апелює до почуттів, емоцій; 5) застосування фантазії, нереальних фігур, чарівних і казкових героїв, персонажів наукової фантастики.

Отже, результати вивчення наукових джерел дають можливість з'ясувати, що вітчизняні та зарубіжні вчені по-різному характеризують поняття «творчість» та її вияви, відштовхуючись від суб'єктивної теоретичної позиції. Поряд із цим слід виділити загальні для всіх визначень творчості ознаки: багата уява, фантазія, оригінальність, уміння бачити проблему та бажання нестандартно вирішити її, новизна реагування на певну ситуацію, де творчість характеризується через її кінцевий результат.

Для глибокого розуміння процесу творчості велике значення мали відкриття в галузі психології міжпівкульної асиметрії мозку, різних функцій його двох півкуль. З правою півкулею пов'язана здатність створювати багатозначний контекст, найбільш значущий, неспецифічний потенціал творчих здібностей. Психологи намагалися знайти відповідь на питання: де знаходиться «творча жилка», яка відповідає за розвиток творчих здібностей людини. Вони шукали матеріальний субстрат «божого дару», який виражається, на їх думку, у словесно-образній формі, що виступає як внутрішній або зовнішній діалог. Діалог – це основа мовленнєво-мисленнєвих процесів. За словами М.Бахтіна, діалогічні відносини – це універсальне явище, що пронизує всю людську мову та всі відносини і вияви людського життя, взагалі все, що має зміст і значення.

Півкулі нашого мозку теж ведуть між собою специфічний діалог. Ліва півкуля відповідає за мовлення, рахунок, логіку та письмо, а права – за звукові, зорові образи, форми і структури, орієнтацію в просторі. Відключення правої півкулі веде до втрати «творчої жилки» і згасання творчих здібностей особистості, а лівої – до глибокої депресії людини, хоча творчі

здібності, не пов'язані з вербалізацією, все ж залишаються. Підсвідоме тяжіє до правої півкулі, а свідомість, яка дає їй завдання, – до лівої. Права півкуля несе відповідальність за наші сновидіння взагалі, як «творчі», так і самі звичайні. Вона пов'язана зі швидким сном, під час якого ми бачимо яскраві, образні сни. Ліва – пов'язана з повільним сном, під час якого до людей приходять думки, а не образи. Образна мова – це первинна мова будь-якої творчості.

Важливою для нас є думка В.Бехтерева, який трактує творчість з точки зору рефлексології як створення чогось нового в ситуації, коли проблема-подразник викликає створення домінанти, навколо якої концентрується необхідний для рішення запас минулого досвіду.

У процесі дослідження ми спиралися на положення і наукові висновки педагогів та психологів Г.Александрова, Ф.Байкова, В.Бутенка, Н.Кічук, І.Лернера, М.Махмутова, Л.Момот, І.Огородникової, Т.Шамової та ін. щодо творчості, творчого мислення, творчого потенціалу, творчої діяльності. Так, Д.Богоявленська, І.Лернер, Я.Пономарьов вважають синонімами поняття «творчість», «творча діяльність», «продуктивна діяльність», «евристична діяльність», «творче мислення». У деяких наукових дослідженнях продуктивна діяльність розглядається як більш широке явище, яке не зводиться тільки до творчості (З.Калмикова); евристична діяльність також не всіма дослідниками ототожнюється з творчою (О.Тихомиров). Однак ми, поділяючи думку Я.Пономарьова та інших авторів, використовуємо терміни «творчість» та «творча діяльність» як ідентичні.

Я.Пономарьов вважає, що творче характерно і живій природі, і неживій та висуває гіпотезу, згідно якої, творчість у широкому розумінні виступає як механізм розвитку, як взаємодія, що веде до розвитку. На думку вченого, творчість – необхідна умова розвитку матерії, утворення її нових форм. Творчість людини – лише одна з таких форм.

З іншого боку, звернення до специфіки людської діяльності, до її соціальної природи дає можливість трактувати творчість суто соціологічно. Так, наприклад, Г.Давидова вважає, що для творчого відношення основним моментом є вплив людини на світ – зміна матеріальної дійсності залежно від історично складених потреб загальнолюдського розвитку. На думку П.Паніна і П.Алексєєва, творчість – це процес людської діяльності, що створює якісно нові матеріальні і духовні цінності. Є.Громов зазначає, що творчість – це не обов'язково створення чогось суто нового, вона може виступати як рекомбінація певних відомих елементів. В.Лісовська визначає природу творчості з позицій глибокого вивчення внутрішніх особливостей певного виду творчої діяльності. К.Платонов

ПСИХОЛОГІЯ

розглядає творчість як мислення особистості в її найвищій формі вираження.

В.Костік характеризує творчість за такими параметрами:

1) за величиною і визначає такими поняттями як «мікротворчість» (відбиття інтересів вузького кола людей або відбиття інтересів особистості) та «макротворчість» (відбиття інтересів широкого кола людей, суспільства чи всього людства);

2) за рівнем: первинна творчість (автори ідей), вторинна творчість (організатори реалізації ідей), третинна творчість (виконавці ідей); підкреслюючи, що розподілений за рівнями творчий потенціал виступає як єдиний природний організм, що знаходиться в постійній взаємозалежності;

3) за спрямованістю: позитивна творчість, спрямована на реалізацію суспільно-корисних ідей, що рухають прогрес, і негативна творчість, спрямована на привласнення чужої праці, руйнування природи з метою збагачення особистості чи вузької групи людей.

Дослідники І.Каневська і П.Кравчук подають теоретичний аналіз природи творчості і визначають її як суспільно-корисну, прогресивну, спрямовану на сприймальну діяльність, що здійснює саморозвиток, самореалізацію суб'єкта творчості. Отже, провідним у трактуванні творчості виступає діяльнісно-процесуальний підхід з конкретно вираженим кінцевим результатом, але ми поділяємо думку тих учених, які вважають, що творчість людини визначається не в об'єктивно новому кінцевому продукті, а в самостійному створенні нею системи власних взаємовідносин зі світом, у перетворенні цього світу і себе в ньому.

Концептуально значущими для педагогіки і психології творчості є положення Л.Виготського про те, що творчість існує всюди, де людина уявляє, комбінує, змінює і створює щось нове, якою б крупинкою не здавалося це нове порівняно зі створеним геніями. На думку вченого, творчість – це нормальний і постійний супутник дитячого розвитку. При вивченні творчості школярів саме ці положення Л.Виготського беруться за основу Б.Коротяєвим та В.Моляко. Звичайно, учні не можуть створити нічого об'єктивно і принципово нового, адже вищі вияви творчості доступні тільки обраним геніям. Але в повсякденному житті творчість є необхідною умовою існування кожної людини. Саме тут і є слухними погляди Л.Виготського, який вбачав творчість скрізь, де людина своєрідно, по-новому підходить до вирішення поставлених завдань, оскільки творчість насправді існує не тільки там, де людина створює великі історичні витвори, але й там, де вона вводить щось нове, хоча це нове здається незначним порівняно з витворами геніїв. Якщо так розуміти творчість, легко помітити,

що творчі процеси виявляються з усією своєю силою вже в шкільні роки. Творчість дітей, як зазначає Л.Виготський, визначається, насамперед, оригінальністю прийомів і організацією діяльності. Головне в дитячій творчості – це усвідомлення дитиною себе як активного перетворюючого начала, що реалізує в процесі цього перетворення свою особистість і свої окремі здібності, знання та вміння. Творчість дітей визначається не в об'єктивному новому кінцевому продукті, а в самостійному створенні дитиною системи власних взаємовідносин зі світом, у перетворенні навколишнього середовища і себе в цьому середовищі. Л.Виготський відзначає суспільно-педагогічну цінність дитячої творчості. На його думку, значення творчості у всебічному розвитку дитини полягає у формуванні універсальних творчих можливостей, що забезпечують їй успіх у найрізноманітніших видах діяльності. Найбільш вагомим ознакою творчості Л.Виготський називає новизну створеного. Творчою діяльністю він називає таку діяльність, у якій створюється щось нове. Все, що виходить за межі застою, в чому виявляється хоча б на йоту щось нове, зобов'язане своїм походженням творчому процесу людини.

Ряд учених не погоджуються з такою характеристикою творчості (С.Діденко, В.Кардашов, І.Родак, І.Страхов), доводячи, що творчість – поняття значно ширше від елементи творчості, який виявляється в будь-якій діяльності людини; творча особистість – це людина, яка володіє ґрунтовними знаннями, умінням аналізувати явища, порівнювати їх, відкривати нові ідеї, робити нестандартні висновки. Як бачимо, у визначеннях творчості цих учених домінує думка, що основна ознака творчості – це очікування нового. За таких умов це нове є найвищим рівнем вияву творчості, причому слід зазначити, що для кожного учня цей рівень буде різним: для одного – найвищий, для іншого – звичайний. За таких підходів нам цілком імponує думка М.Кагана, котрий вважає, що творчість – це характер діяльності людини (на відміну від механічної, шаблонної, стереотипної діяльності), а не лише значущість, цінність її результатів.

Розглядаючи творчість школярів як своєрідність застосування вже відомих дорослим прийомів, П.Підкасистий акцентує увагу не на результаті їх діяльності, а на самому процесі діяльності, де вияви творчості можуть спостерігатися на різних етапах і на різних рівнях. Важливим, на нашу думку, є те, що учень у процесі діяльності весь час перебуває в пошуках, адже для нього важливим є не те, що вважають за новизну дорослі, а те, що він виявив нове, в першу чергу, для себе, оскільки учень постійно перебуває в стані пізнання навколишнього світу та себе в ньому.

Цю думку поділяє Н.Ветлугіна, стверджуючи, що для

ПСИХОЛОГІЯ

розвитку творчості кожного школяра необхідно створювати відповідні передумови. Лише в умовах різнобічної підготовки народжується інтерес до всього оточуючого, а це і є справжнє джерело для вияву готовності до творчості, міцна база для розвитку спеціальних здібностей. Вона переконливо доводить, що розвиток процесу творчості залежить: 1) від появи та становлення форми діяльності (збагачення життєвими враженнями, сам акт творчості, застосування його продукції в житті); 2) від шляхів утворення будь-якого художнього образу в школярів (задум – пошук – втілення); 3) від послідовно змінюваних стосунків між вчителями та учнями (демонстрація процесу творчості – часткова участь у ньому – самостійна творча праця школярів).

Отже, на основі аналізу підходів до визначення ознак (Г.Александров, Ф.Байков, Д.Богоявленська, М.Данилов, Н.Кічук, І.Лернер, М.Махмутова, Л.Момот, І.Огородникова, Т.Шамова, Бейттел, Дж.Гілфорд, В.Лоуенфельд, Е.Торренс, С.Меднік та ін.) виокремлено такі її складові: 1) багата уява; 2) фантазія; 3) оригінальність (здатність відійти від шаблону); 4) уміння бачити проблему та бажання нестандартно розв'язати її; 5) новизна реагування на певну ситуацію; 6) здібність знаходити аналогії, уміння комбінувати з багатьох можливих; 7) гнучкість (уміння зрозуміти нову точку зору, відмовитися від тієї, що була засвоєна раніше).

Література:

1. Бурденко В.В. Філософський підхід до вивчення творчості. – К.: Либідь, 2011. – 396 с.
2. Сташник І.В. Творчість як психолого-педагогічна категорія. – К.: Либідь, 2009. – 248 с.